HISTORIA MAGISTRA VITAE EST

PODRĘCZNIKI
I SKRYPTY

UNIWERSYTETU
ŚLĄSKIEGO
W KATOWICACH

NR 120

Aleksandra Golik-Prus

HISTORIA MAGISTRA VITAE EST

PODRĘCZNIK DO JĘZYKA ŁACIŃSKIEGO DLA STUDENTÓW HISTORII

Wydanie drugie poprawione i uzupełnione

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego Katowice 2010

Recenzenci wydania pierwszego
Joanna Rostropowicz
Hubert Wolanin

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA 9

WSTĘP 11

PODSTAWOWA TERMINOLOGIA GRAMATYCZNA WRAZ ZE SKRÓTAMI 13

CZĘŚĆ I

LECTIO PRIMA
Alfabet, wymowa, iloczas, akcent 17

LECTIO SECUNDA VEL ALTERA
Deklinacja I. Czasownik sum, esse, fui — indicativus praesentis, imperfecti, futuri I activi; imperativus i infinitivus praesentis activi czasownika esse 20

LECTIO TERTIA
Podstawowe formy czasownika. Koniugacja 1 — infinitivus praesentis activi; indicativus praesentis, imperfecti, futuri I activi; imperativus praesentis activi. Accusativus cum infinitivo (ACI) 24

LECTIO QUARTA
Dativus possessivus. Deklinacja II. Koniugacja 2 — infinitivus praesentis activi; indicativus praesentis, imperfecti, futuri I activi; imperativus praesentis activi 27

LECTIO QUINTA
Koniugacja 3 — infinitivus praesentis activi; indicativus praesentis, imperfecti, futuri I activi; imperativus praesentis activi. Accusativus cum infinitivo 31

LECTIO SEXTA
Koniugacja 3 — czasowniki zakończone na -ĭ. Zaimki określające: is, ea, id; idem, eadem, idem oraz ipse, ipsa, ipsum. Przyimki. Accusativus cum infinitivo 33

LECTIO SEPTIMA
Koniugacja 4 — infinitivus praesentis activi; indicativus praesentis, imperfecti, futuri I activi; imperativus praesentis activi. Infinitivus praesentis passivi. Powtórzenie odmiany rzeczowników I i II deklinacji. Wyjątki rodzajowe 38

LECTIO OCTAVA
Zaimki osobowe i dzierżawcze. Powtórzenie wiadomości 42

LECTIO NONA
Indicativus perfecti, plusquamperfecti, futuri II (exacti) activi; infinitivus perfecti activi. Accusativus cum infinitivo 45

Lectio decima
Deklinacja III. Typ spółgłoskowy — rzeczowniki deklinacji III. Koniugacja 1 — indicativus praesentis, imperfecti, futuri I passivi; imperativus i infinitivus praesentis passivi . . 49

Lectio undecima
Deklinacja III. Typ samogłoskowy — rzeczowniki rodzaju nijakiego zakończone w nom. s. na -e, -al, -ar. Przymiotniki o jednym zakończeniu. Przysłówki w stopniu równym . . 52

Lectio duodecima
Deklinacja III. Typ samogłoskowy — przymiotniki o trzech zakończeniach. Koniugacja 2 — indicativus praesentis, imperecti, futuri I passivi; imperativus i infinitivus praesentis passivi 56

Lectio tertia decima
Deklinacja III. Typ samogłoskowy — przymiotniki o dwóch zakończeniach. Superlativus przymiotników i przysłówków. Genetivus partitivus. Koniugacja 3 — indicativus praesentis, imperfecti, futuri I passivi; imperativus i infinitivus praesentis passivi 59

Lectio quarta decima
Liczebniki. Ablativus temporis 63

Lectio quinta decima
Deklinacja III. Typ mieszany. Participium praesentis activi. Gerundium. Koniugacja 4 — indicativus praesentis, imperfecti, futuri I passivi; imperativus i infinitivus praesentis passivi 68

Lectio sexta decima
Coniunctivus — funkcje. Koniugacja 1 — coniunctivus praesentis activi i passivi oraz czasownika esse. Comparativus przymiotników i przysłówków. Ablativus comparativus . 73

Lectio septima decima
Koniugacje 2—4 — coniunctivus praesentis activi i passivi. Stopniowanie nieregularne przymiotników i przysłówków 77

Lectio duodevicesima
Nominativus cum infinitivo (NCI) 79

Lectio undevicesima
Deklinacja IV. Participia: perfecti passivi, futuri activi, futuri passivi (gerundivum) . . . 82

Lectio vicesima
Indicativus perfecti, plusquamperfecti, futuri II passivi; infinitivus perfecti passivi . . . 86

Lectio vicesima prima (prima et vicesima)
Verba deponentia. Zaimek wskazujący hic, haec, hoc; iste, ista, istud; ille, illa, illud . . 90

Lectio vicesima altera (altera et vicesima)
Deklinacja V. Ablativus absolutus 94

Lectio vicesima tertia (tertia et vicesima)
Infinitivus futuri activi i passivi. Konstrukcje ACI oraz NCI — powtórzenie 97

Lectio vicesima quarta (quarta et vicesima)
Składnia nazw miast. Zaimek względny qui, quae, quod oraz przeczący: nemo, nihil . . 101

LECTIO VICESIMA QUINTA (QUINTA ET VICESIMA)
Koniugacje 1—4 — coniunctivus imperfecti activi i passivi. Czasownik esse — coniunctivus imperfecti activi. Consecutio temporum. Zdania pytajne niezależne i zależne (zaimkowe i partykułowe) 104

LECTIO VICESIMA SEXTA (SEXTA ET VICESIMA)
Coniunctivus perfecti, plusquamperfecti activi. Funkcje koniunktiwu w zdaniach głównych 108

LECTIO VICESIMA SEPTIMA (SEPTIMA ET VICESIMA)
Czasowniki possum, fero, fio — nieregularności odmiany. Zdania złożone współrzędnie . 112

LECTIO DUODETRICESIMA
Zdania okolicznikowe warunku 116

LECTIO UNDETRICESIMA
Coniunctivus perfecti, plusquamperfecti passivi. Zdania okolicznikowe celu i podrzędne dopełnieniowe 118

LECTIO TRICESIMA
Coniugatio periphrastica passiva. Zdania okolicznikowe czasu 121

LECTIO TRICESIMA PRIMA (UNA ET TRICESIMA)
Coniugatio periphrastica activa. Zdania okolicznikowe skutku i podrzędne podmiotowe . 123

LECTIO TRICESIMA ALTERA (ALTERA ET TRICESIMA)
Czasowniki coepi, memĭni, odi. Imperativus futuri activi i passivi. Zdania okolicznikowe przyczyny 125

LECTIO TRICESIMA TERTIA (TERTIA ET TRICESIMA)
Czasownik eo. Zdania okolicznikowe przyzwolenia 128

LECTIO TRICESIMA QUARTA (QUARTA ET TRICESIMA)
Czasowniki volo, nolo, malo. Zdania okolicznikowe porównania 132

LECTIO TRICESIMA QUINTA (QUINTA ET TRICESIMA)
Odmiana czasowników złożonych. Powtórzenie materiału. Zdania zaimkowe względne . 135

CZĘŚĆ II

TABLICE GRAMATYCZNE 141

KALENDARZ RZYMSKI 145

TEKSTY — WYBÓR 148

LITERATURA 181

SŁOWNICZEK 183

PRZEDMOWA

Skrypt skierowany jest przede wszystkim do studentów historii studiów zarówno dziennych, jak i zaocznych, którzy rozpoczynają naukę języka łacińskiego. Układ materiału ma umożliwić zdobycie praktycznej umiejętności rozumienia tekstów omawianych również na zajęciach z nauk pomocniczych historii. Stąd materiał gramatyczny obejmuje najistotniejsze zagadnienia z fonetyki oraz fleksji i składni, a uwagę skoncentrowano na jego wielokrotnych repetycjach i wprowadzaniu pewnych nowych zagadnień gramatycznych nie na zasadzie jednokrotnego całościowego przedstawienia, lecz w sposób cząstkowy. W części I teksty łacińskie oparto na wyborze zdań ilustrujących omawiane zagadnienie gramatyczne, zaczerpniętych ze źródeł oryginalnych, w większości z wyboru tekstów średniowiecznych dokonanego przez Stanisława Krzyżanowskiego w *Album Paleographicum*. Taki dobór może budzić kontrowersje, ale wieloletnia praktyka dydaktyczna na Wydziale Historii potwierdza, że studenci łatwiej przyswajają język na bazie tego rodzaju zdań. Dla ułatwienia pracy z wielu zdań usunięto imiona własne, szczególnie w początkowych tekstach i zastąpiono je rzeczownikami pospolitymi.

Na każdą jednostkę metodyczną części I składa się kilka, w większości w tej samej kolejności powtarzających się partii, umożliwiających szybkie dotarcie do potrzebnego fragmentu materiału:

1. Krótki tekst — zawiera nowe formy i zjawiska językowe, które student poznaje pod kierunkiem prowadzącego. Tekst stanowi również propozycję do ćwiczenia fonetyki na zajęciach.

2. Słowniczek pod tekstami — zawiera słówka adekwatne do tekstu bez ogólnie przyjętych skrótów (lekcje 1—10). Taki sposób zapisu, choć może spotkać się z zarzutem zbytniego upraszczania pracy studentów, stał się odpowiedzią na ich postulaty; nierzadko bowiem na początku nauki odnalezienie słówek podanych według przyjętych schematów staje się problemem; w lekcjach 11—15 słówka podane są według zapisu słownikowego; w lekcjach 16—35 brak słówek pod tekstem i należy je odnaleźć w słowniczku na końcu podręcznika. Takie stopniowanie trudności ma służyć wyrobieniu umiejętności samodzielnej pracy potrzebnej w przyszłym tworzeniu bazy słówek, występujących w tłumaczonych tekstach łacińskich.

3. Preparacje i komentarz gramatyczny pozwalają utrwalić wiadomości zdobyte w czasie translacji tekstu i wprowadzają nowy materiał gramatyczny.

4. Ćwiczenie 1 i ćwiczenie 2 (exercitatio 1 i exercitatio 2) — pomyślane są jako praca do samodzielnego wykonania w formie repetycji poznanego materiału gramatycznego lub translacji tekstu.

Konieczność umiejętnego korzystania przez studentów z różnych, dostępnych słowników zadecydowała o niezamieszczaniu w podręczniku jakiegokolwiek słowniczka, którego zawartość i tak byłaby zbyt uboga w stosunku do potrzeb. Zamieszczono jednak wykaz terminologii łacińskiej.

Część II podręcznika zawiera kolejno:

1. Tablice gramatyczne pozwalające na szybkie repetycje wybranego materiału, podane według różnego sposobu zapisu.
2. Poszerzony wybór fragmentów tekstów z prozy łacińskiej od starożytności do XIX wieku; tu zatem będzie można — w zależności od potrzeb — znaleźć w miarę pełną egzemplifikację tekstów historycznych.
3. Wykaz skrótów.
4. Wykaz źródeł pomocnych w nauce łaciny.
5. Słowniczek do lekcji 16—35.

WSTĘP

Łacina (łac. *lingua Latina* → ‘język łaciński’) to język indoeuropejski, wywodzący się z Lacjum (łac. *Latium*), krainy w starożytnej Italii. Łacina była językiem ojczystym Rzymian, a z czasem stała się językiem urzędowym całego Imperium Romanum. Najdawniejsze zabytki języka łacińskiego to inskrypcje i fragmenty praw czy pieśni kultowych.

Dla świata chrześcijańskiego językiem liturgicznym była greka, której znajomość na zachodzie imperium zaczęła szybko zanikać, w związku z czym w połowie IV wieku n.e. wprowadzono łacinę do liturgii, czemu wydatnie sprzyjało ułożenie na przełomie IV/V wieku n.e. przez św. Ambrożego łacińskiej liturgii mszy, tzw. ambrozjańskiej i dokonanie przez św. Hieronima kanonicznego przekładu *Biblii* na łacinę (tzw. *Wulgata*, od łac. *vulgata* → ‘rozpowszechniona’). Sobór watykański II utrzymał łacinę jako język liturgiczny Kościoła katolickiego, dopuściwszy jednak możliwość odprawiania mszy w językach narodowych „w drodze wyjątku”. Wiadomo jednak, że z czasem stało się to regułą.

Po upadku imperium i wybiciu się lokalnych dialektów do rangi pełnoprawnych języków łacina nadal pozostawała językiem międzynarodowym oraz językiem Kościoła katolickiego, choć począwszy od IX wieku zaczęła jednak z wolna tracić na znaczeniu, wypierana w literaturze i administracji zarówno przez języki lokalne, jak i przez inne języki międzynarodowe — początkowo francuski, później angielski. Do XVII wieku była wykorzystywana jako międzynarodowy język dyplomacji, a jako język wykładowy na wyższych uczelniach przetrwała do XIX wieku.

Na okładce i stronach działowych wykorzystano — dzięki uprzejmości Dyrekcji — skany rękopisów, znajdujących się w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej

REDAKTOR
Katarzyna Więckowska

PROJEKTANT OKŁADKI I STRON DZIAŁOWYCH
Tomasz Gut

REDAKTOR TECHNICZNY
Małgorzata Pleśniar

KOREKTOR
Lidia Szumigała

Copyright © 2010 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 1644-0552
ISBN 978-83-226-1949-0

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie II poprawione i uzupełnione. Ark. druk. 12,0.
Ark. wyd. 11,0. Papier offset. kl. III, 90 g Cena 18 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław